

ՀՀ ԳԱԿԱԻ ԵՒ ԵՒՄՆԱԳԱՀ, ԱԿԱԳԻԵՄԻԿՈՍ ՌԱԳԻԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

2018 թվականը Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի կյանքում կիռչատակվի որպես գիտակազմակերպական կարևոր և մասշտաբային միջոցառումների տարի:

Դեռևս 2016 թվականին ԱՊՀ ղեկավարների խորհուրդը որոշեց ԱՊՀ երկրների գիտնականների երկրորդ ֆորումն անցկացնել Երևանում: Միջոցառման կազմակերպման պատասխանատվությունը դրվեց գիտությունների ակադեմիայի վրա: Համաժողովի քննարկումները կապված էին ԱՊՀ երկրներում գիտության զարգացման խնդիրների հետ, որոնք պետք է նպաստեին սոցիալ-տնտեսական պրոբլեմների լուծմանը: Պլենար նիստում բոլոր պատվիրակությունների ղեկավարները ներկայացրեցին գիտության բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համառոտ արդյունքները: Կլոր սեղանների քննարկումները նվիրված էին ԱՊՀ երկրներում հիմնարար գիտական մշակումների ուղղությամբ կատարվող ինստիտուցիոնալ պրոցեսների ակտիվացմանը: Քննարկումներում զեկուցումներով հանդես եկան 33 գիտության պետական կոմիտեի և գիտությունների ակադեմիայի ներկայացուցիչները: Գիտնականների ֆորումի օրերին ԳԱԱ-ում տեղի ունեցավ նախկին Խորհրդային Միության Արևելյան Եվրոպայի և ասիական մի շարք երկրների գիտությունների ակադեմիաների ընկերակցության նիստը: Միության նախորդ նիստում 33 ԳԱԱ

նախագահ Ռ.Մարտիրոսյանն ընտրվել էր միության փոխնախագահ: Ընկերակցության անդամ ընտրվեց Չինաստանի գիտությունների հզոր ակադեմիան: Քննարկվեցին համագործակցության և կադրերի պատրաստման խնդիրներ:

2018թ. հանրապետության գիտական հանրությունը նշեց Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ակադեմիայի հիմնադրման 75-ամյակը: Ամբողջ տարվա ընթացքում համակարգի կազմակերպություններն անց են կացրել գիտական բնույթի բազմաթիվ միջոցառումներ:

Ակադեմիայի հոբելյանական միջոցառումները մեծ արձագանք ստացան միջազգային գիտական հանրության կողմից, ինչով էլ բացատրվում է մեծ թվով ակադեմիական պատվիրակությունների ժամանումը Հայաստան: Պատվիրակություններ էին ժամանել 15 տարբեր կազմակերպություններից, որոնց ներկայացուցիչներն իրենց ելույթներում և հանդիպումների ընթացքում բարձր էին գնահատում Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի ներդրումը համաշխարհային գիտական գանձարանում:

Պատվիրակությունների անդամները մշում էին, որ անցած 75 տարիների ընթացքում Հայաստանի գիտնականները հասել են տպավորիչ արդյունքների. աստղաֆիզիկայի բնագավառում ձեռք բերված նվաճումները համաշխարհային փառք են բերել Հայաստանի գիտությանը, ֆունկցիաների տեսության և մոտավորությունների տե-

սության գծով հայ մաթեմատիկոսների, իսկ դեֆորմացվող պինդ մարմինների մեխանիկայի բնագավառում հայ մեխանիկների հիմնարար հետազոտությունները լայնորեն հայտնի են համաշխարհային գիտությանը: Հայաստանի ֆիզիկոսների և ռադիոֆիզիկոսների հետազոտություններն ընդգրկում են տիեզերական ճառագայթներից մինչև քվանտային էլեկտրոնիկա, նոր նյութերի ստեղծումից մինչև մեծ ճշգրտություն ունեցող սարքերի ուսումնասիրություններ, դրանք արժանացել են բարձր պարգևների և մրցանակների: Հիմնադրարար և հասարակական գիտությունների տարբեր բնագավառներում հիմնարար ուսումնասիրությունների շնորհիվ Հայաստանը դարձել է հայագիտական հանրաճանաչ կենտրոն ամբողջ աշխարհում:

Ակադեմիայի 75-ամյակին նվիրված հոբելյանական հանդիսավոր նիստին ALLEA-ի (եվրոպական 58 ակադեմիաների ընկերակցության) փոխնախագահ, պրոֆեսոր Քեյ Գրահամն իր ելույթում նշեց. «Մենք համարում ենք, որ Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան արժանի է կոչվել ALLEA-ում ճանաչված և բարձրարժեք ակադեմիաներից մեկը: Այս ակադեմիան կայունության և տոկոսության օրինակ է, և մենք բոլորս էլ պատրաստ ենք սովորել նրա պատմությունից և գիտական ձեռքբերումներից»:

Հաշվետու տարում տեղի են ունեցել համակարգի ➤2

ՀՀ ԳԱՎ-Ի ՆԱԽՍԱԳԱՀ, ԱԿԱԳ-ԵՄԻԿՈՍ ՌԱԳ-ԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Մի շարք ինստիտուտների տնօրենների ընտրությունները: Ընդհանուր առմամբ ինստիտուտների տնօրեններ են դարձել հմուտ, բանիմաց, հանրահայտ գիտնականներ, որոնցից երկուսը կանայք են: Սակայն պետք է արձանագրել՝ տնօրենների պաշտոնում բարձր որակավորում և կազմակերպական ծիրը ունեցող գիտության նվիրյալների ընտրությունը հեշտ չի ընթացել: Պատճառը, թերևս, վերջին տասնամյակներում միջին սերնդի գիտնականների թվաքանակի շեշտակի նվազումն է: Ուստի, ամիսներ ամիս կադրային քաղաքականության հատուկ ծրագիր:

2018 թվականին գիտական ստորաբաժանումներում պահպանվել է հիմնա-րար հետազոտությունների գիտական բարձր մակարդակը: Այդ են վկայում արտասահմանյան հեղինակավոր գիտական ամսագրերում հրատարակված աշխատանքները՝ 953 գիտական հոդված և 22 մենագրություն, ինչպես նաև միջազգային ծրագրերով կատարված աշխատանքները:

ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՖԻԶԻԿԱԼԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- IRAS PSC/FSC կատալոգի բոլոր կետային աղբյուրներից հայտնաբերվել է 55 նոր գերուսատու ենթակարմիր (ԵԿ) գալակտիկա (ULIRG) և ստեղծվել է ԵԿ գալակտիկաների ամենամեծ ընտրանքը:

- Կատարվել են V1318 Cyg եռուպտիվ աստղի մանրակրկիտ սպեկտրային և լուսաչափական հետազոտությունները:

- Yb:LuAlO₃ և Yb:YAIO₃ միաբյուրեղների հիման վրա մոդուլացված բարորակությամբ լազերների մշակման համար հետազոտվել է բյուրեղացման պայմանների ազդեցությունը օպտիկական բնութագրերի վրա Չոխրալսկու և Բրիջմենի եղանակներով և ստացվել են ակտիվատորի տարբեր կոնցենտրացիաներով (1.5-8 ատ%) բյուրեղներ:

- Գերբարձր հաճախությունների X տիրույթում ուսումնասիրվել են ՖՊՄՈ-ի և միկրոշերտային ալեհավաքի համակցման հատկությունները: Չեղանկալի է լայնորեն կիրառվող փատչե տիպի տարրական ալեհավաքը, որն օժտված է G = 7 dBc ուղղորդվածության դիագրամի ուժեղացման գործակցով:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Սևանա լճի մակարդակի տատանման արդի պայմաններում ուսումնասիրվել են լճում ընթացող սուկցեսիոն երևույթները, դոմինանտ համալիրների փոփոխությունները, բացահայտվել են լիմնոհամակարգի հավասարակշռությունը խախտող հիմնական գործոնները և էկոհամակարգում ընթացող գործընթացների ուղղվածությունը:

- Կատարվել է Սևանա լճի խորը խատվածների ջրաբանական, ջրաքիմիական և օդերևութաբանական ամենամայայ տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն:

- Չաստատվել է գալարմիցի հակաբազիլային ազդեցությունը in vitro պայմաններում Էռլիխի ասցիտային կարցինոմայով վարակված մկների քաղցկեղային բջիջների կախության և կոնտրոլային վրա (ԱՄՆ-ի Մայամիի համալսարանի հետ համատեղ):

ՔԻՄԱԿԱՆ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Մշակվել է երկրաշարժի ժամանակ ժայռային գրունտների տեղափոխությունների արագությունների և արագացումների առավելագույն մեծությունների ու գետնի վրա ճեղքվածքների առաջացման հնարավորության գնահատման եղանակ՝ կախված գրունտային ստվարաշերտի սահքի ռեֆորմացիայի սահմանային, երկրաշարժի մագնիտոդի և էպիկենտրոնային հեռավորության մեծություններից:

- Որոշվել են բինար խառնուրդներում ֆլավոնոլիգների հակապերօքսիդա-դիկալային տարողությունները:

- Բացահայտվել է նոր տիպի՝ ծծմբի երկօքսիդով ջրածնի օքսիդացման շղթայական ռեակցիա, որի ընթացքում, առանց կատալիզատորների ազդեցության, ծծմբի երկօքսիդից վերականգնվում է տարրական ծծումբը, ինչը կարևոր բնապահ-պանական նշանակություն ունի:

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- «Թուրքիայի, Իրանի, Կովկասի և Մաշրիքի արաբական երկրների քաղաքական, սոցիալական, մշակութային և էթնիկական պատմության հիմնախնդիրները և Չայաստանը» ծրագրի շրջանակներում առաջ է քաշվել և մենագրական հետազոտության միջոցով հիմնավորվել է հայեցակարգային մի նոր մոտեցում, համաձայն որի 2011թ. արաբական երկրներում տեղի ունեցող «Արաբական գարուն» անվանվող զանգվածային ընդվզումների շարժումը ժամանակակից աշխարհում քաղաքական և տնտեսական կյանքի արդիականացման փորձի օրինակ է:

- Լեռնագոգ 1 նորահայտ հնավայրի պեղումներով և նյութերի ուսումնասիրությամբ բացահայտվել և ուսումնասիրվել է մ.թ.ա. VIII-VII հազ. ժամանակակարգի, վաղ հույժների՝ նոր քարի դարի նախակերամիկական փուլի մշակույթը երկրաչափաբանական և բնակատեղի:

- «Հայ գրականության պատմություն» թեմայի շրջանակներում մշակվել են V-XVII դդ. հայկական աղբյուրները եվրոպական երկրների մասին մատենաչափ կազմման սկզբունքները, հրատարակության և պատրաստվել Իսպանիային և Պորտուգալիային նվիրված առաջին հատորը:

- «Հայ արվեստի համալիր ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակներում հայրենական արվեստագիտության մեջ առաջին անգամ իրականացվել է Օսմանյան կայսրության տարածքում համիրյան ջարդերից մինչև մեր օրերը ընկած ժամանակահատվածում հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստների համակողմանի ուսումնասիրություն: Լույս է ընծայվել «Հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում» մենագրությունը:

ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՖԻԶԻԿԱԼԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Ստեղծվել է տվյալների տեսանելիացման ինտերակտիվ հարթակ, որը ներկայացվում է որպես ինտեգրված միջավայր գիտական տվյալների վերլուծման, մշակման և տեսանելիացման համար:

- Հայաստանի եղանակային տվյալների ուսումնասիրության և եղանակի կանխատեսման մոդելների ճշգրտության ստուգման համար մշակվել է ամպային ծառայություն:

- Արտոնագրվել է միջուկային ռեակցիաների գրանցման նոր եղանակ՝ հիմնված առաջացած քիմիական նյութերի տեսակի ու քանակության գրանցման վրա:

- Առաջարկվել է հետազոտվել է OFDM տեխնոլոգիայի վրա հիմնված ռադարների ազդանշանների թվային մշակման նոր եղանակ, որը թույլ է տալիս բազմաթիվային իրավիճակում իրականացնել միարժեք համապատասխանություն հնարավոր հեռավորությունների և հնարավոր արագությունների բազմությունների մեջ:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Մշակվել են ՀՀ խոշորագույն քաղաքների՝ Երևան, Գյումրի, Վանաձոր և Լեռնահանքային արդյունաբերական կենտրոնների՝ Քաջարան, Կապան, փորձագիտական գումարային ալֆա, բետաակտիվության ու ռադիոնուկլիդների բաշխվածության, շրջակա միջավայրից իոնիզացիոն ճառագայթման վտանգի ու քաղցկեղածին ռիսկի փորձագիտական քարտեզներ: Վերջիններս ՀՀ ռադիացիոն անվտանգության ոլորտում վաղ ահազանգման համակարգի անհրաժեշտ տեղեկատվական հիմքն են:

- Իրականացվել է Սևանա լճի կենսառեսուրսների (ծուկ, խեցգետին) վիճակի և պաշարների գնահատում: Արդյունագործական պաշարների արդյունավետ կառավարման նպատակով ՀՀ ԲՆ են ներկայացվել իրատես միջոցառումների առաջարկներ:

- Մշակվել է հիբրիդային ռեզոնանսային համակարգ, որը, ի տարբերություն քիմիաթերապիայի, ունի ոչ թե ընդհանուր, այլ թիրախային ազդեցություն միայն ուռուցքային բջիջների վրա:

- Մշակվել է SFCO-սենսորների նոր դաս՝ նախատեսված նոր տիպի մագնիսաչափի ստեղծման համար, որն ունակ է հայտնաբերել, զանազանել և հետազոտել չափազանց թույլ ($=1\mu\text{Gauss}$) արտահայտված մագնիսական դաշտերի բնութագրերը:

ՔԻՄԱԿԱՆ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Զգալիորեն ավելի մատչելի միկրոալիքային տաքացման եղանակով սինթեզված բորի կարբիդը բարձր միկրո-

կարծրության շնորհիվ կարող է օգտագործվել գործիքաշինության, կտրող-հղկող սկավառակներ պատրաստելու ժամանակ, ռազմական տեխնիկայի, բժշկության և այլ բնագավառներում:

- Բացահայտվել են ակտիվացման պատճառները, կատարվել է քարտեզագրում, ձևակերպվել են սողանքը կառուցվելու առաջարկությունները: Իրականացվել են ինժեներները կրթական և երկրաֆիզիկական համալիր հետազոտություններ, սողանքային լանջի կայունության հաշվարկներ, առաջարկվել են ջրահեռացման տեղամասերը:

- Նախագծվել է Արագածում, Նոր Ամբերդում ներդրվել են ժամանակակից պահանջներին համապատասխանող սեսմիկ կայաններ գլոբալ մշտադիտարկման նպատակով: Մշակվել և թուրքմենստանում ներդրվել է ջրի մակարդակի ստուգիչ-չափիչ հեռակառավարվող համակարգ:

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Արևելագիտության ինստիտուտը պարբերաբար պատկան մարմիններին է ներկայացրել ՀՀ արտաքին քաղաքականության մի շարք հիմնական ուղղությունների մշակմանը և իրականացմանը նպաստող գիտական և գիտակերպական նյութեր:

- Զգալի աշխատանք է կատարվել պատմամշակութային ժառանգության պահպանման, վերականգնման, թանգարանացման ծրագրերով հուշարձանների պեղումների և դաշտային հետազոտությունների ոլորտում: Պեղվել են Դաշտադեմի ամրոցը, Մաստարայի նորահայտ ամսիկ բնակատեղին, 6 եկեղեցական համալիր, 1 ձիթաբլի:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍԱՐՈՒՄԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշվետու տարում ԳԱԱ-ն առավել աչքի է ընկել միջազգային կառույցներում միջոցառումներին իր ակտիվ մասնակցությամբ, կնքվել և վերականգնվել են մի շարք պայմանագրեր, հուշագրեր և համաձայնագրեր:

Նույնպե՛ր ԴԵԿՏԱԿՆԵՐ (Զինաստան) տեղի է ունեցել Միջազգային գիտական կազմակերպությունների դաշինքի (ՄԳԿԴ-ANSO) ստեղծմանը նվիրված առաջին գլխավոր ասամբլեան, որի ընթացքում դաշինքի համահիմնադիրները ստորագրել են ՄԳԿԴ-ի ստեղծման համաձայնագիր, անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը: Համահիմնադիր է դարձել նաև ԳԱԱ-ն:

Մայիսին ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը և ՌԴԳԱ նախագահ ակադեմիկոս Ա.Սերգեևը գիտատեխնիկական համագործակցության զարգացման նոր համաձայնագիր են ստորագրել Մոսկվայում, որը միտված է նպաստել երկու երկրների գիտական հետազոտությունների հետագա զարգացմանը, ակադեմիկական համայնքների ավանդական փոխշահավետ հարաբերությունների ամրապնդմանը:

Համագործակցությունն ամրապնդելու և շարունակականությունն ապահովելու համար այս տարի ՀՀ-ում կայացած Ֆրանկոֆոնիայի զագաթաժողովի ընթացքում ԳԱԱ-ն և Ֆրանսիայի թուրքի դաշնային, Պոլ Աբախտիի անվ. թուրք III համալսարաններն ու թուրքի ազգային պոլիտեխնիկական ինստիտուտը համաձայնության արձանագրություն են ստորագրել ֆրանսիական ԲՈՒԴ-երի կողմից ԳԱԱ-ին նվիրաբերվող գերհամակարգչի վերաբերյալ: Նախատեսվում է Հայաստանում ստեղծել բարձր արտադրողականությանը հաշվարկների կենտրոն, հնարավորություն ստեղծել հայ օգտագործողների համար օգտվելու թուրքի համալսարանների զանազան հաստատությունների՝ բարձր արտադրողականությանը հաշվարկների փորձից:

Հունիսին ԳԱԱ և ՉԺՀ ճարտարագիտության ակադեմիայի միջև ստորագրվել է հուշագիր ճարտարագիտության և տեխնիկական գիտությունների ոլորտներում համագործակցության մասին, նախատեսվում են համատեղ հետազոտական աշխատանքներ, ուսումնական ծրագրեր:

ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը և Ալվենիայի գիտությունների և արվեստի ակադեմիայի նախագահ ակադեմիկոս Ս.Բայրը հիկտեմբերին ստորագրել են համագործակցության համաձայնագիր, որով նախատեսվում է հաստատել և խորացնել գիտական համագործակցությունն ընդհանուր հետաքրքրություն ունեցող գործունեություններում:

Միջպետական և միջգերատեսչական համագործակցություններից են տնտեսական միջկառավարական համձուլման լոգոմից իրականացվող հայ-լիտվական, հայ-լատվական, հայ-թուրքմենական, հայ-հնդկական, հայ-չեխական, հայ-չինական, հայ-եգիպտական, հայ-տաջիկական համագործակցությունները: Հայ-ռուսական տնտեսական միջկառավարական համագործակցության շրջանակներում շարունակվել է Բյուրականի աստղաֆիզիկական աստղադիտարանի և ՌԴ «Ռոսկոսմոսի» հետ տիեզերական տարածության հետազոտման և խաղաղ նպատակներով օգտագործման ասպարեզում համագործակցությունը: Ըստ այդ Ծրագրի Բյուրականում տեղակայված ԳԿԿ-1 ռուսական գիտողական կայանի օգնությամբ իրականացվում է մերձերկրյա տարածության մշտադիտումը:

ՀՀ ԳԱԱ-Ի ՆԱԽԱԳԻՂ, ԱԿԱԳԵՄԻԿՈՍ ՌԱԳԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

➤2 Հաշվետու տարում ԳԱԱ-ում իրականացվել են տարբեր միջազգային միջոցառումներ:

Հոկտեմբերին ԳԱԱ 75-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներից մեկը եղավ Եվրոպական երկրների ակադեմիաների ընկերակցության (ALLEA) փոխնախագահ Գ.Քեյը, ԱՊՀ երկրների ակադեմիաների պատվիրակությունները, Սլովենիայի, Չեխիայի, Չինաստանի, Մեծ Բրիտանիայի, Լատվիայի, Լիտվայի, Էստոնիայի, պատվիրակությունների ղեկավարները: Միջոցառումների շրջանակներում ԳԱԱ նախագահությունում տեղի է ունեցել Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի (MAAH) նիստը:

Ելնելով իր ռազմավարությունից՝ ԳԱԱ-ն ապահովում է երիտասարդ գիտնականների մասնակցությունը գիտության տարբեր ոլորտներում իրականացվող միջազգային համադրվածությունների և միջոցառումների: ԳԱԱ-ն շարունակում է մասնակցել և իրականացնել տարբեր միջազգային գիտական ծրագրեր, այդ թվում՝ Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոնի (ISTC), Եվրոպական VII շրջանակային (FP7), Հորիզոն 2020, համալսարանական կրթության ՏԵՄՊՈՒՄ, Սևծովյան տնտեսական համագործակցության (BSEC) և այլն: ԳԱԱ կազմակերպություններն ակտիվորեն մասնակցում են նաև ԱՄՆ ծրագրերին՝ Քաղաքացիական հետազոտությունների և մշակումների (CRDF Global), ՆԱՏՕ-ի (NATO), և այլ եվրոպական ծրագրերին: Ընդհանուր առմամբ հաշվետու տարում համակարգի կառույցների՝ 42 միջազգային տարբեր ծրագրերով կատարված աշխատանքների ընդհանուր գումարը կազմել է 665 միլիոն դրամ:

ՄԱՅԻՍԻ ԳԻՏԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

Միջազգային գիտատեխնոլոգիական ծրագրեր բաժնի գործունեության հիմնական նպատակը շարունակել է մնալ ԳԱԱ ինստիտուտների և անհատ գիտնականների ավելի ակտիվ մասնակցությանը միջազգային գիտահետազոտական դրամաշնորհային ծրագրերին և միջազգային միջոցառումներին նպաստելը՝ հիմնական շեշտը դնելով Եվրոպական Միության հետազոտությունների և զարգացման Հորիզոն 2020 ծրագրին:

Հարկ է նշել, որ ընդհանուր առմամբ ԳԱԱ ինստիտուտների գիտնականների հետաքրքրվածությունը միջազգային և եվրոպական ծրագրերով, մասնավորապես Հ2020-ով, աճել է, ինչի մասին է վկայում պարբերաբար համալրվող շահառուների բազան, տրամադրված խորհրդատվությունների աճը և Հ2020-ին ներկայացված հայտերի քանակը:

ԳԱԱ ԱՐՏԱՍՏԻՄԱՆԱՆ ԱՆՂԱՄԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Արտասահմանյան անդամների համագործակցությունը ԳԱԱ համակարգի և ՀՀ այլ գիտակրթական կազմակերպությունների հետ իրականացվում է մի շարք ուղղություններով՝

- համատեղ հետազոտությունների իրականացում և հետազոտական նոր ծրագրերի մշակում,
- մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում,
- համատեղ գիտական աշխատությունների հրատարակում,
- մասնակցություն Հայաստանում կազմակերպվող միջոցառումներին,
- մասնակցություն գիտական փորձաքննություններին:
- Կիրառական բնույթի հետազոտություններում օգտագործվում են նաև արտասահմանյան անդամների լաբորատորիաների ժամանակակից սարքավորումները: Համատեղ հետազոտությունները նպաստում են Հայաստանում միջազգային չափա-միջոցներին համապատասխանող արդի ուղղությունների զարգացմանը:
- Արտասահմանյան անդամներն աջակցում են երիտասարդ մասնագետների պատրաստմանը, նրանցից ոմանք ասպիրանտների գիտական ղեկավարներ և համադրված վարենր են: Այդ ուղղությամբ հնարավորություններն ավելի շատ են, քան իրականացված ծրագրերի թիվը:
- ՀՀ գիտական կազմակերպությունների գիտնականների հետ հրատարակում են գրքեր, տպագրվում են հոդվածներ միջազգային հեղինակավոր բարձր վարկանիշ ունեցող պարբերականներում կամ զեկուցվում են միջազգային գիտաժողովներում:

Հայաստանի գիտության միջազգային բարձր վարկանիշը մասամբ պայմանավորված է նշված համագործակցություններով: Արտասահմանյան անդամները զեկուցումներով և դասախոսություններով հանդես են գալիս ինչպես ԳԱԱ համակարգի ինստիտուտներում, ՀՀ բուհերում, այնպես էլ Արցախի պետական համալսարանում:

ԿԱՂԻՐ

Առ 01.01.2019թ. ԳԱԱ կազմում ընդգրկված են 46 ակադեմիկոս, 56 թղթակից և 123 արտասահմանյան անդամներ: 22 ակադեմիկոս և 26 թղթակից անդամ աշխատում են ԳԱԱ համակարգից դուրս:

Վերջին անգամ ԳԱԱ ակադեմիկոսների և թղթակից ան-

դամների ընտրություններ տեղի են ունեցել 2014թ. դեկտեմբերին:

Առ 01.01.2019թ. ԳԱԱ համակարգում աշխատում է 3585 մարդ, որոնցից 2206-ը գիտական աշխատողներ են՝ 326-ը գիտության դոկտորներ, 1029-ը գիտության թեկնածուներ, 851-ը գիտական աշխատողներ առանց գիտական աստիճանի: Հաշվետու տարում ԳԱԱ համակարգում աշխատանքի է ընդունվել 101 երիտասարդ մասնագետ:

2018թ. ԳԱԱ-ում պաշտպանվել է 48 թեկնածուական ատենախոսություն (32 ասպիրանտ, 14 հայցորդ և 2 արտերկրացի ասպիրանտ):

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

Գիտական աշխատանքների տարեկան ֆինանսավորումը պետական բյուջեից 2018թ. կազմել է 6 միլիարդ դրամ: Հատկացված ֆինանսավորման 70 տոկոսն աշխատավարձի բաժինն է: Համակարգի աշխատողների ամսական միջին աշխատավարձը մեկ մարդու հաշվով, առանց արտաբյուջետային միջոցների, նախորդ տարվա համեմատ գրեթե չի փոփոխվել: Արտաբյուջետային ֆինանսավորումը հաշվետու տարում կազմել է 2,2 միլիարդ դրամ, որը 200 միլիոն դրամով ավել է նախորդ տարվա ցուցանիշից: Արտաբյուջետային միջոցների 655 միլիոն դրամը համակարգի աշխատողները ստացել են մոտ 43 մեծ ու փոքր դրամաշնորհային ծրագրերից: Ծրագրերից բացի, կատարվել են նաև պայմանագրային աշխատանքներով մատուցված մեծ ծավալի տարաբնույթ ծառայություններ: Այս ուղղությամբ ակտիվ աշխատանքներ են տանում «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնը, Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի, Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտները, Օրգանական և դեղագործական քիմիայի կենտրոնը, Փորձաքննությունների ազգային բյուրոն, Գիտակրթական միջազգային կենտրոնը: Բյուրականի աստղադիտարանի կիրառական հետազոտությունների կենտրոնում իրականացվել են տիեզերական հետազոտությունների հետ կապված պայմանագրային աշխատանքներ, որոնց ծավալն առաջիկայում կավելանա և աստղադիտարանը կհամալրվի նոր գիտական սարքավորումներով:

Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտը տարեցտարի մեծացնում է պայմանագրային աշխատանքների ծավալը երկրի ռազմաարդյունաբերական համալիրի պատվերներով: Ինստիտուտում ստեղծված համակարգերը պաշտպանության նախարարությունը ներկայացրել է միջազգային մի քանի ցուցահանդեսներում, որտեղ դրանք արժանացել են մեծ ուշադրության: Այժմ ինստիտուտը պատվերներ է ստացել արտասահմանյան երկրների պաշտպանական զբոսաշրջություններից:

Արտաբյուջետային միջոցների աղբյուր կարող է հանդիսանալ ինստիտուտներում փորձաժամակ արտադրությունների կազմակերպումը, ինչը պահանջում է որոշ ծավալի ներդրումներ: Արտադրական փոքր ծավալի միավորներ են ստեղծվել «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական, օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոններում, ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի, Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտներում:

ՍՈՑԻԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Հաշվետու տարում համակարգի աշխատողների սոցիալական բնույթի հարցերը եղել են ԳԱԱ նախագահության ուշադրության կենտրոնում: Ցավոք, 2018թ. այս բնագավառում շոշափելի դրական արդյունքներ չեն արձանագրվել: Ուշադրության կենտրոնում է եղել սոցիալական փաթեթի ցուցակներում աշխատողների ժամանակվա ներդրումները: Արդեն երրորդ տարին է՝ համակարգի աշխատողներն օգտվում են երկարացված արձակուրդից: Հուսով ենք, որ այս տարի կսկսվի բնակելի նոր շենքի շինարարությունը, որի սկիզբն անընդհատ երկարաձգվել է տարբեր պատճառներով:

Համակարգի աշխատողների միջին ամսական աշխատավարձը բյուջետային մուտքերից, որի մեջ հաշվի են առնված բոլոր տիպի մուտքերը, կազմել է 100 հազար դրամ:

Սոցիալական բնույթի բազմակողմանի գործունեություն է ցուցաբերել ակադեմիայի «Գիտության զարգացման հիմնադրամը»:

Սոցիալական բնույթի խնդիրներից է աշխատանքային պայմանների բարելավման հարցը: Կարևոր է համակարգի անշարժ գույքի շահագործման և պահպանման հարցը: Նորից ուզում են հիշեցնել, որ անբողջ անշարժ գույքը գտնվում է Պետական գույքի վարչության հաշվեկշռում, սակայն նշված ծախսերի համար ոչ մի դրամ չի հատկացվում: Ոչ մի աջակցություն ինստիտուտները չեն ստացել նույնիսկ բնական աղետների հետևանքով ստեղծված արտակարգ վիճակների դեպքում:

ԳԱԱ համակարգի գիտական հենքը կապված է ժամանակակից սարքավորումների և տեխնոլոգիաների հետ, որոնք գտնվում են վատթար վիճակում, իսկ դրանց արդիականացումը կապված է լրացուցիչ, մեծածավալ ֆինանսական ներդրումների հետ: Շուտով քիմիայի և ֆիզիկայի

բնագավառներում կատարվող հետազոտությունների հենքը կհամալրվի ժամանակակից մագնիսական ռեզոնանսի սպեկտրոմետրով, որը հնարավոր եղավ ձեռք բերել մի տասնամյակի ընթացքում կուտակված միջոցներով:

Ընդհանուր ժողովի հարգելի մասնակիցներ նախորդ տարվա հաշվետու ժողովի հաշվետվության եզրափակիչ մասում Ձեր ուշադրությանն էի ներկայացրել 2012-2016 թվականների համակարգի կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության գնահատման համար արդյունքները: Ստացված գնահատումների վերաբերյալ կատարվել են քննարկումներ բաժանմունքներում և ինստիտուտների գիտական խորհուրդներում: Քննարկումների արդյունքներով կազմվել են միջոցառումների պլանը: 2018թ. ընթացքում իրականացվել են ՀՀ ԳԱԱ համակարգի գիտական կազմակերպությունների 2012-2016 թթ.-ի գործունեության արդյունավետության գնահատման արդյունքների հիման վրա իրականացված միջոցառումներ տարբեր ուղղություններով:

■ Գիտական ուղղությունների ճշգրտում և կառուցվածքի օպտիմալացում

ՀՀ ԳԱԱ համակարգում (նաև ի հաշիվ գնահատման միջոցառումների) տեղի է ունեցել 2016թ. համեմատությամբ ընդհանուր համակարգի աշխատակիցների թվի նվազեցում մինչև 456-ի, իսկ գիտական աշխատակիցների թվի նվազեցում՝ մինչև 340-ի: Կատարվել են ինստիտուտների կառուցվածքների բարելավումներ: Նպատակ ունենալով հստակեցնել առանցքային գիտական ուղղությունները՝ որոշ ինստիտուտներում կատարվել են լաբորատորիաների կրճատումներ, իսկ մյուսներում ստեղծվել են նոր աշխատանքային խմբեր:

■ Գիտական կազմակերպության կադրային ներուժը

Որոշ ինստիտուտներում երիտասարդ հեռանկարային գիտաաշխատողների աշխատանքի խթանման և արդյունավետության բարձրացման համար ստեղծվել են աջակցության ֆոնդեր արտաբյուջետային միջոցների հաշվին:

(Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտ (ԵԳԻ), Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտ (ԵՖԻՍԻ))

■ Հետազոտությունների և մշակումների արդյունքների առևտրայնացում

Պայմանագրեր են կնքվում Շվեյցարական ,Ֆիլիպ Մորիս ֆիրմայի հետ (ՕԴՔԿ, ՖՀԻ): Կատարվում են ինովացիոն ծրագրեր արտաբյուջետային միջոցառումների հաշվին (Նարինե կաթնաթթվային մթերքների և մի շարք բուսական յուղերի արտադրություններ ,Հայկենսատեխնոլոգիա ԳԱԿ-ում): ԻԱՊԻ-ի կողմից տեղեկատվական ոլորտում համագործակցություն է հաստատվել տեղական ձեռնարկությունների հետ՝ Սիմենս (Սենտոր Գրաֆիկս), Պիքսարտ և ,Բժշկական գենետիկայի կենտրոնը միջազգային և տեղական գիտատեխնիկական մրցույթների մասնակցության ակտիվացման նպատակով: 2018թ. Մաթեմատիկայի ինստիտուտը կազմակերպել է միջազգային գիտաժողով, ձեռք է բերվել նախնական համաձայնություն Եվրոպական մաթեմատիկական ընկերության խորհրդի նիստը Երևանում կազմակերպելու նպատակով:

■ Գիտական կազմակերպությունների ենթակառուցվածքների և գիտական ուղղությունների ռեսուրսային ապահովվածություն

ՀՀ ԳԱԱ ֆինանսավորմամբ ՀՀ բոլոր գիտական հաստատությունների քիմիկոսների, կենսաքիմիկոսների և այլ բնագավառների հետազոտողների համար ձեռք է բերվել ,Բրուկներ ֆիրմայի 400Մից հզորությամբ ժամանակակից միջուկային մագնիսական ռեզոնանսի (ՄՄՌ) սպեկտրոմետր:

ՀՀ ԳԿ կողմից ֆինանսավորմամբ ձեռք է բերվել ֆլուորեսցենտային կենսաբանական տրիոնոկուլյար մանրադիտակ:

ՀՀ ԳԱԱ համաֆինանսավորմամբ նախապատրաստվել է թուլուցի երեք համալսարանների կողմից ՀՀ ԳԱԱ նվիրատվությունը EOS սուպերկոմպյուտերի հիման վրա հայկական սուպերկոմպյուտերային կենտրոնի ստեղծման համատեղ նախագիծ:

■ Միջգիտակարգային ծրագրերի առաջարկություններ

Գնահատման արդյունքում ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտները նախատեսել են քննարկել գիտական կառուցվածքի օպտիմալացման սկզբունքները՝ ելնելով աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման և առկա գիտական ներուժի առավել նպատակահարմար օգտագործման նկատառումներից, ինչպես նաև թեմաների ղեկավարների տարիքային սահմանափակման պահանջներից:

Ելնելով ինստիտուտների կառուցվածքային օպտիմալացման անհրաժեշտությունից՝ ինստիտուտները նախատեսել են միջգիտակարգային 26 ծրագրերի վերաբերյալ առաջարկություններ հիմնվելով ինստիտուտների ռեսուրսների և գիտական ինֆրակառուցվածքի միավորման վրա:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Սարտիրոսյանի հաշվետու զեկուցումն հրատարակվում է մասնակի կրճատումներով: